

Tehdit, Teftiş ve Önlem: İstanbul’da Kamu Sağlığını Korumaya Yönelik Bazı Çalışmalar (Eylül 1885)*

Threats, Inspections and Precautions: Some Efforts to Protect Public Health in Istanbul (1885)

Erol Karcı¹

¹Doç. Dr., İzmir Bakırçay Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü

<https://orcid.org/0000-0003-3326-4283>

Öz

Amaç: Bu çalışma, Eylül 1885’te Şehremaneti (Belediye) tarafından görevlendirilen bir baş müfettiş ile tabibin İstanbul’un bazı semtlerinde yaptığı teftişler sonucunda kaleme aldıkları raporlara dayanarak, Şehremanetinin kamu sağlığını tehdit edebilecek durumlara karşı ne gibi önlemler aldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Yöntem: 15 Mart-4 Temmuz 2025 tarihleri arasında yapılan bu çalışmada tarih araştırmalarında kullanılan klasik yöntem kullanılmıştır. Bu çerçevede Osmanlı Arşivi’nin farklı tasniflerinde yer alan belgelerden ve konuyla ilgili araştırma eserlerinden yararlanılmıştır.

Bulgular: Osmanlı Devleti’nde kamu sağlığı anlayışının ortaya çıkması Tanzimat Döneminde olmuştur. Tanzimat’la birlikte birçok alanda olduğu gibi belediyeçilik alanında da modernleşme yoluna gidilmiştir. İstanbul’da görülen kolera salgınları sokak ve çevre temizliğine dikkati arttırmıştır. 16 Ağustos 1854’te resmi bir tebliğ ile Şehremaneti (Belediye) kurulmuştur. Ayrıca zaman içerisinde kamu sağlığını koruma adına bazı yasal düzenlemeler de yapılmıştır. İstanbul’un tamamını kapsayacak şekilde gelişen belediye teşkilatının görevleri arasında halkın sağlığını korumak için yiyecek ve içecekler ile bunları üreten satanları kontrol etmek de bulunmaktaydı. Şehremaneti, Eylül 1885’te görevlendirdiği baş müfettiş ve tabip marifetiyle bir dizi teftiş gerçekleştirmiştir. Bu teftişlere ait raporlar İstanbul’da kamu sağlığını tehdit edebilecek nitelikteki durumları ve alınan önlemleri göstermesi bakımından önemlidir.

Sonuç: Hasköy, Piri Paşa, Balat, Kasım Paşa ve Kantarcılar çevresinde yoğunlaşan teftişlerde çeşitli iş kollarındaki dükkanlar ve bekar odaları teftiş edilmiştir. Yiyecek-içecek üreten ve satan mekanlar ile insanların toplu olarak bir arada bulundukları yerlerin teftişine önem verildiği görülmektedir. Alınan önlemler Şehremanetinin kamu sağlığını dikkate aldığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, İstanbul, Kamu sağlığı, Teftiş, Hastalık.

ABSTRACT

Objective: This study aims to reveal what measures the Municipal Council took against situations that could threaten public health, based on the reports written by a chief inspector and a physician appointed by the Municipal Council in September 1885 following their inspections in certain districts of Istanbul.

Method: Conducted between 15 March and 4 July 2025, this study employed classical methods used in historical research. Within this framework, documents from various classifications of the Ottoman Archives and research works related to the subject were utilised.

Findings: The concept of public health emerged in the Ottoman Empire during the Tanzimat period. With the Tanzimat, modernisation was pursued in many areas, including municipal administration. Cholera epidemics in Istanbul increased attention to street and environmental cleanliness. On 16 August 1854, the Şehremaneti (Municipality) was established by official decree. Furthermore, over time, certain legal regulations were enacted to protect public health. Among the duties of the municipal organisation, which developed to cover the whole of Istanbul, was to control food and beverages and those who produced and sold them in order to protect public health. In September 1885, the Municipal Council conducted a series of inspections through its chief inspector and physician. The reports of these inspections are important in that they reveal situations that could threaten public health in Istanbul and the measures taken.

Conclusion: Inspections concentrated in the areas of Hasköy, Piri Paşa, Balat, Kasım Paşa and Kantarcılar, covering shops in various trades and bachelor quarters. It is evident that priority was given to inspecting establishments producing and selling food and beverages, as well as places where people gathered in large numbers. The measures taken demonstrate that the Municipal Council prioritised public health.

Keywords: Ottoman, Istanbul, Public health, Inspection, Disease.

*Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi 2025;15(3):870-880

DOI: 10.31020/mutftd.1735550

e-ISSN: 1309-8004

Geliş Tarihi – Received: 05 Temmuz 2025; Kabul Tarihi- Accepted: 01 Eylül 2025

İletişim- Correspondence Author: Erol Karcı <ekarci06@gmail.com>

Bu derginin içeriği Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License kapsamında lisanslanmıştır.

Giriş

İnsan topluluklarının bir arada yaşama tecrübesi kazanmasından, şehirlerin kurulmasına kadar geçen sürede üretim biçimlerinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Özellikle nüfus artışıyla doğru orantılı olarak tüketim maddelerine duyulan ihtiyaç artmış ve yerleşik insan doğaya daha fazla müdahale ederek besin maddelerini temin etmiştir. Bu artış doğal olarak insani ve hayvani atıkların artmasına da neden olmuştur. Hayvansal ve evsel atıklar topraktan daha fazla verim alınmasını sağlasa da insani atıklar ve tüketim için kesilen hayvanlardan arta kalan maddeler çevre kirliliğine yol açmıştır. İnsanların kendi çöplerine yakın yaşamaya başlaması, vebadan koleraya kadar birçok salgın hastalığın ortaya çıkmasına neden olmuş ve pek çok enfeksiyon tarih boyunca milyonlarca insanın ölümüne neden olarak dünya tarihini etkilemiştir.¹

Avrupa’da, XVIII. yüzyılda modern devletlerin kurulması çerçevesinde yeni bir sağlık hizmeti anlayışı ortaya çıkmıştır. Fransız düşünür Michel Foucault, bu dönemde kentlerin gelişmesi, kıtlık ve çiçek hastalığı gibi üç önemli olaydan hareketle halka yönelik güvenlik ve gözetim kavramlarının gelişimini ortaya koymuştur. Kamu sağlığı kavramının doğuşu da bu anlayış çerçevesinde ele alınmalıdır. Devlet bu dönemde halkın tamamının sağlığıyla ilgilenme hakkını kendinde görmeye başlamıştır. Dolayısıyla kamu sağlığı kavramı, devletin vatandaşlarının yaşamlarına yatırım yaptığı, karşılığında da bireylerin sağlıklarıyla ilgili koruyucu önlemleri almayı ve tıbbi takipleri gerçekleştirmeyi taahhüt ettiği örtülü bir toplumsal sözleşmeye dahildir.²

Modern devletlerin kuruluş aşamasında hastalıklar ve salgınlar toplumun tamamının varlığını tehlikeye atabildiğinden, kamusal ya da toplumsal yaşamın bir parçası olarak kabul ediliyordu. Bu nedenle bireylerin sağlığı da kamusal bir meseleydi. Sağlığın bu şekilde kamulaştırılması ilk demografik idare denemelerinin yapıldığı ve düzenli nüfus sayımı kayıtlarının oluşturulmaya çalışıldığı dönemlere rastlamaktadır. Sağlıklı bir halk bu dönemde devlet için aktif nüfus, güçlü askerler, çalışkan işçiler ve doğurgan kadınlarla eş anlamlıydı. Hijyen kavramı çok daha önce ortaya çıksa da kamu sağlığı kavramının ortaya çıkışı sağlık ve tıp alanlarındaki düzenlemelerin yapılmasında hızlandırıcı olmuştur. Bu gelişmeler XVIII. yüzyıl boyunca Avrupa ülkelerinin tamamına yayılmıştır.²

Sanayi Devrimi sonrasında dünyada dayanıklı iş gücü ve askere duyulan ihtiyacın artması devletlerin kamu sağlığı ile daha yakından ilgilenmesine neden olmuştur. Bu amaçla XIX. yüzyılda şehirlerin temizliği ve kamu sağlığı alanlarındaki çalışmalara hız verilmiştir. Devletler, halkın temiz su ihtiyacını sağlamak, yeni kanalizasyon sistemleri oluşturmak ve şehirlerin temiz tutulması gibi hususlarda dikkatli davranmışlardır. Avrupa’da uygulanan şehri ve şehirliyi korumaya yönelik bu politikalar zamanla Osmanlı Devleti tarafından da takip edilmiştir.³

Osmanlı Devleti’nde gerçek anlamda bir kamu sağlığı anlayışının ortaya çıkması Tanzimat Döneminde olmuştur.² II. Mahmut döneminde İhtisap Nezareti’nin kurulmasıyla, Tanzimat Dönemi şehir yönetiminin temeli oluşturulmuştur. Şehirlerde vergi toplamak, asayiş sağlamak, ekonomik faaliyetlerin teftişi ve sağlıkla ilgili işlerin kontrolü başka bir yolla sağlanmak istenmiştir. Ancak İhtisap Nezareti bir süre sonra yetersiz kalmıştır. Çünkü XIX. yüzyılda şehirlerin imarı, alt yapısının tesisi, inşaatların kontrolü ve yangına karşı tedbir almak gibi daha aktif ve yapıcı işleri yürüten bir teşkilata ihtiyaç duyulmuştur.⁴

Tanzimat’la birlikte birçok alanda olduğu gibi belediyecilik alanında da modernleşmeye gidilmiştir. Avrupa’daki örneklerine benzer kent hizmetleri gündeme gelmiş ve bir dizi reform yapılmıştır.⁵ Özellikle başkent İstanbul’da görülen kolera salgınları sokak ve çevre temizliğine dikkati arttırmıştır. Çünkü bu dönemde kokuşmuş hava koleranın etkeni olarak kabul edilmekteydi. 1848’de artan kolera vakaları nedeniyle sokakların temiz tutulması, çöplerin ortalıkta bırakılmaması, kasap dükkanlarında koyun kesilmemesi, deri, işkembe ve bağırsakların dükkanlara asılmaması ve temizliğe dikkat edilmesi istenildi. 1852’de İstanbul’un bazı yerlerinde kolera vakaları görülünce Sıhhiye Meclisi, mahalle ve çarşı aralarında bulunan çöpler ile bazı

yerlerdeki su birikintilerinin temizlenmesini ve kamu sağlığının en önemli şartı olan temizliğin her yerde yapılmasını tavsiye etti. Bunun üzerine Zaptiye Nezaretinden bu hususun duyurulması için mahalle imamlarını uyarması ve temizliğe dikkat edilip edilmediğini sürekli kontrol etmesi istendi. Şubat 1854'te Davutpaşa'daki bekar odalarında kürk sepileyenlerin (tabaklama) ve Fener'de oturanların çevreye çöp yığdıkları tespit edildi. Karantina Nazırı, bunların hastalıktan korunma usulüne aykırı olduğunu belirtti ve kaldırılmasını istedi.⁶

İstanbul'da belediye teşkilatının kurulması Kırım Savaşı (1853-1856) yıllarında gerçekleşti.⁶ Osmanlı Devleti ve müttefiklerinin Rusya'ya karşı mücadele ettiği Kırım Savaşı'nda, İstanbul karargâh olarak kullanılmıştır. Savaş nedeniyle birçok yabancı asker, gazeteci, diplomat ve sağlık görevlisi İstanbul'a gelmiştir. Uzun süreli bu temasın belediyeçiliğe ilişkin süreci hızlandırdığı söylenmektedir. Avrupa'nın büyük şehirlerinden İstanbul'a gelmiş olan yabancılar, şehrin haraplığı ve bakımsızlığı karşısında şaşkınlıklarını gizleyememişlerdir.⁷ Bunlara bir de başta kolera olmak üzere salgın hastalıklar eklenince Babiâli, yabancı diplomatların eleştirileri ve istekleri karşısında bocalamaya başlamıştır. Bu ortamda günlük hizmetleri ve şehir yönetimini yürütecek aynı zamanda da şehri modernleştirecek bir teşkilata ihtiyaç duyulmuştur. 16 Ağustos 1854'te resmi bir tebliğ ile Şehremaneti (Belediye) unvanıyla bir müessese kurulmuştur.⁶ Ayrıca bir de şehir meclisi oluşturulmuştur. Bu meclise bilgili bürokratlardan başka, ahali ve esnaf temsilcileri de alınmıştır. Ancak bu meclis uzun ömürlü olamamış ve 3 yıl sonra lağvedilmiştir.⁹

1857'de İstanbul, 14 belediye dairesine ayrılmıştır.⁶ 1859'da çıkarılan "*Sokaklara Dair Nizamname*" ile sokakların temizlenmesi, çöplerin toplanması ve kanalizasyonların yapılmasının yanı sıra kasaplık hayvanların kesimi ve satılması, şekerleme yapılması ve satılması, eczanelerin ve hamamların uyacakları koşullar gibi kamu sağlığını ilgilendiren birçok husus belirlenmiştir.¹⁸ 1861'de yayınlanan "*Memâlik-i Mahrûse-ı Şâhânedâ Tababet-i Belediye İcrasına Dair Nizamname*" ile Osmanlı Devleti, büyük merkezler dışındaki şehir ve kasabalara da sağlık hizmeti ulaştırmayı amaçlamıştır. Böylece *belediye tabipliği* kavramı ortaya çıkmıştır.^{19,20} Yine 1861 yılında Şehremeni (belediye başkanı) haftada bir gün sağlık işleriyle ilgili konularda bilgisine başvurulmak üzere Sıhhiye Meclisi üyeliğine tayin edilmiştir.¹⁷ 1877'de yayınlanan "*Vilayat Belediye Kanunu*"na göre belediye yönetimlerinin görevleri arasında temizlik ve sağlıkla ilgili konular da vardı. Bu kanuna göre belediye yönetimlerinin başlıca görevleri arasında imar işlerinin düzenlenmesi, aydınlatma ve temizlik işlerinin yapılması, pazar yeri kurulması, sağlık teftişi, mezbaha, okul, hastane açılması ve yangınlara karşı itfaiye örgütü kurulması yer almaktaydı.^{18,21} 1884'te yayınlanan "*Şehremaneti İdaresinde Bulunan On Adet Devair-i Belediyeye Tayin Olunan Etibbayı Muvakkatenin Vezaifini Mübeyyin Talimat*" da bu noktada önemlidir. Talimata göre bu tabipler gece gündüz tayin edildikleri daireden ayrılmayacaklar ve tayin edildikleri yerlere gelen hastaları ücretsiz olarak tedavi edeceklerdi. Teşhis ve tedavisi acil olan hastalıklar görüldüğünde hastaların evlerine gideceklerdi. Viranelerde ve etrafta bulunan pislik, hayvan leşi gibi sağlığa zararlı maddeleri kaldırtacaklardı. Lağım ve hela gibi etrafa kötü koku yayan yerlerin zararlarını yok etmek için bağlı bulundukları belediye dairesine durumu bildireceklerdi. Memuriyet bölgelerindeki yiyeceklerin, içeceklerin ve özellikle de suların sıhhi şartlarına dikkat edeceklerdi. Gözlemlerinin sonuçlarını bağlı bulundukları belediye dairesine vakit kaybetmeden yazılı olarak bildireceklerdi. Tedavi ettikleri hastalar arasında çiçek, kızamık, kızıl, tifo, difteri ve boğmaca gibi bulaşıcı hastalıklardan birine rastladıklarında hemen iki rapor hazırlayacaklardı. Bu raporlardan birini bağlı bulundukları belediye dairesine diğerini ise Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye Nezaretine göndereceklerdi. Raporlarda hastalığın teşhisine dair gözlemlerini, hastalığa ait alametleri ve o ana kadar uyguladıkları tedaviyi de belirteceklerdi. Ayrıca temizlik hususunda bağlı bulundukları belediye dairesine bildirdikleri maddelerden yapılanları, ertelenenleri ve ertelenme nedenlerini de mümkün olduğunca bildireceklerdi.¹⁰

Bu çalışma, Eylül 1885'te Şehremaneti (İstanbul Belediyesi) tarafından görevlendirilen bir baş müfettiş ile tabibin İstanbul'un bazı semtlerinde yaptığı teftişler sonucunda kaleme aldıkları raporlara dayanarak,

Şehremanetinin kamu sağlığını tehdit edebilecek durumlara karşı ne gibi önlemler aldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Gereç ve Yöntem

15 Mart - 4 Temmuz 2025 tarihleri arasında yapılan bu çalışmada kullanılan temel kaynak T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı bünyesindeki Osmanlı Arşivi'nin farklı tasniflerinde yer alan belgelerdir. Ayrıca bazı resmi yayınlar ve konumuza ilişkin araştırma eserlerinden yararlanılmıştır. Çalışmamızda tarih araştırmalarında kullanılan klasik yöntem kullanılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Şehremanetinin İstanbul'daki Teftişleri ve Alınan Önlemler (Eylül 1885)

Osmanlı Devleti'nde, temizlik ve kamu sağlığı hizmetlerinin yerine getirilmesinde önemli rol oynayan unsurlardan birinin salgın hastalıklar olduğu düşünülmektedir.¹⁸ İnsanlık tarihinin sağlık atlası olabilecek nitelikte bir şehir olan İstanbul veba, çiçek, kolera, tifo, tifüs, dizanteri, frengi, sıtma, kuduz ve cüzam gibi bulaşıcı hastalıkların neden olduğu salgınlardan etkilenmiştir. İstanbul'un her tarafına sirayet eden mikroplar şehrin peşini XX. yüzyılın başına kadar bırakmamışlardır.¹¹ İstanbul'un bütün semtlerini kapsayacak şekilde gelişen belediye teşkilatının temel görevlerinden biri de beldesinde yaşayanların sağlığını korumak için yiyecek ve içecekler ile bunları üreten satanları kontrol etmektir.⁸

Osmanlı Arşivinde rastladığımız 1885 yılına ait bazı belgeler İstanbul'da kamu sağlığını tehdit edebilecek nitelikteki bazı durumları ve idarecilerin kamu sağlığını korumak için tedbirler almaya çalıştığını göstermesi bakımından önemlidir. Örneğin 17 Mart 1885 tarihli belgeye göre sade yağ (revgan-ı sade), ve zeytin yağı (revgan-ı zeyt) ile diğer yiyecek-içecek dükkanlarını teftiş etmek üzere bir heyet tayin edilmiştir.¹²

9 Ağustos 1885 tarihli belge ise şehrin temizliği ve kamu sağlığı açısından ciddi bir tehdit unsuru olan bekar odalarının yol açtığı kirliliği göstermektedir. Mektep muallimleri ve mahalle muhtarının mührüyle Maarif Nezaretine gönderilen belgeye göre Fatih'teki Hafız Paşa İbtidai Mektebi önüne ve duvarlarına çevredeki dükkanlarda yatan bekarlar, küçük ve büyük tuvaletlerini yapmaktadır. Mektebin kapısının önü ve duvarları adeta tuvalet haline gelmiştir. Belgede halk sağlığı için zararlı olan bu durumun ortadan kaldırılması için bir yıl önce İkinci Daire-i Belediyeye mazbata ile müracaat edildiği ancak bir sonuç alınmadığı da ifade edilmektedir.¹³

5-6 Eylül 1885'teki Teftişler ve Alınan Önlemler

İstanbul'un temizliği ve kamu sağlığının korunması noktasındaki sorumluluğunu yukarıda belirttiğimiz Şehremaneti, 1885 yılı Eylül ayı içerisinde görevlendirdiği baş müfettiş ve tabip marifetiyle bir dizi teftiş gerçekleştirmiştir. Bu teftişlere ait raporlar İstanbul'da kamu sağlığını tehdit edecek nitelikteki durumları ve alınan önlemleri göstermesi bakımından önemlidir.

8 Eylül 1885 tarihli belgeye göre İstanbul'da alınacak sıhhi tedbirler ve yapılacak temizlik için görevlendirilen Şehremaneti Başmüfettişi ile tabip incelemelerde bulunmuştur.¹⁴ Bu incelemelere dair ilk rapor 5 Eylül 1885 tarihli. Buna göre Hasköy'de, Aynalı Kavak Caddesindeki salhaneye (kesimevi, mezbaha) ait odalar kalabalık değildir. Ancak temizlik açısından bazı sıkıntılar bulunmaktadır. Bu amaçla ecza (çeşitli amaçlarla kullanılan kimyasal madde) reçetesi verilmiştir. Aynı yerde bulunan İbrahim Ağa'ya ait kömürcü dükkanının üzerindeki odanın da kalabalık olmadığı ancak temizlik noktasından eksiklerinin bulunduğu tespit edilmiş ve ecza reçetesi verilmiştir. Hasköy'de çarşı boyunda yer alan Vasil'in ekmek fırınının üstündeki bekar odalarının da kalabalık olmadığı ancak temizlik noktasından eksikliklerinin bulunduğu görülmüştür. Buranın özellikle tuvaletinin pis olduğu tespit edilmiş ve temizliği için gerekli ecza reçetesi verilmiştir. Aynı bölgede bulunan bir odalı leblebici dükkânının ufak olması nedeniyle burada sadece bir kişi bırakılmıştır. Dükkandaki diğer kişiler ise boş yerlere

taksim edilmişlerdir. Temizlik için de ecza reçetesi verilmiştir. Burada bulunan meyhanenin üzerindeki oda da gerek kalabalık gerekse de temizlik açısından iyi durumda bulunmuştur. Rapora göre 7 numaradaki ekmek fırınının üstündeki bekar odaları kalabalık değildir. Ancak buraların pis olduğu görülmüş ve ecza reçetesi verilmiştir. Aynı yerde bulunan 80, 82, 84, 115 ve 127 numaralı kasap dükkanları çalışan kişi sayısı ve temizlik bakımından iyi durumda bulunmuştur. Bununla birlikte yerlere asit fenik serpdirilmesi istenilmiştir. Kunduracı dükkanının üzerinde bulunan bekar odaları ise pis ve kalabalık bulunmuştur. Bu nedenle odaların büyüklüğüyle orantılı olacak şekilde adam bırakılarak diğerleri boş yerlere taksim edilmiştir. Odaların temizliği için de reçete verilmiştir. Şekerci dükkanının üzerindeki odaların ise kalabalık olmadığı görülmüş ancak temizlenmesi istenilmiştir.¹⁴

6 Eylül'de çıkılan teftişte Hasköy'deki, Aynalı Kavak Caddesinde bulunan Antaş'a ait sebzeçi dükkânı kalabalık ve temizlik noktasından iyi durumda bulunmuştur. Ancak gezinti yerlerine asit fenik dökülmesi istenilmiştir. Aynı yerdeki bakkal dükkanının üzerinde bulunan odalar da iyi durumda bulunmuştur. Ancak buraların da gezinti yerlerine asit fenik dökülmesi için reçete verilmiştir. Nikolî'nin sütçü dükkânı da kalabalık ve temizlik açısından sıkıntısızdır. Sakaların kaldığı bekar odaları da iyi durumda bulunmuştur. Fakat gezinti yerlerine asit fenik dökülmesi hususunda reçete verilmiştir. Aynı mahaldeki kapalı fırın üzerinde bulunan bekar odalarının da iyi durumda olduğu tespit edilmiştir. Bakkal dükkanının ise kalabalık açısından iyi ancak temizlik açısından kötü durumda olduğu görülmüş ve temizlenmesi için ecza reçetesi verilmiştir. Aynı yerde bulunan sütçü dükkânı ile bekar odaları gerek kalabalık ve gerekse de temizlik açısından iyi durumda bulunmuştur. Ancak dükkânın gezinti yerlerine asit fenik dökülmesi için reçete verilmiştir. Bakkal dükkanının üzerindeki odada ise odanın genişliği ölçüsünde adam bırakılmış ve geri kalanı başka bir yere gönderilmiştir. Ekmek fırınının üzerinde yer alan bekar odalarının fazla kalabalık olmadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte temizlik noktasından eksiklikleri belirlenmiş ve ecza reçetesi verilmiştir.¹⁴

6 Eylül 1885 tarihli diğer bir teftişe ait raporda ise Piri Paşa Kalaycı Bahçesinde, Dere Sokağında açıkta akan lağımlara dikkat çekilmiştir. Buna göre Dere Sokağının üst tarafındaki boş arsada inşa edilmiş olan dört hane ile bir mektebin lağımları açık olduğundan etrafa kötü kokular yayılmaktadır. Bu hanelerin ve mektebin ilerisinde bulunan boş arsalara yakın vakitte yeni meskenler inşa ettirileceğine dair söylentiler bulunduğu da belirtilerek bu durumun kötü kokuyu arttıracığı ifade edilmiştir. Konuya ilişkin 7 Eylül tarihli diğer bir belgede kötü kokunun ve zararlarının ortadan kaldırılmasına yönelik tedbirlerin süratle alınarak sonucunun bildirilmesi için 6. Daire-i Belediye tebligatta bulunulduğu belirtilmiştir.¹⁴

7-14 Eylül 1885 Tarihleri Arasındaki Teftişler

İncelediğimiz arşiv belgeleri Şehremaneti başmüfettişi ile tabip tarafından yapılan teftişlerin 7-14 Eylül tarihleri arasında da devam ettiğini göstermektedir. 7 Eylül'de yapılan teftişte Hasköy'de, Harmanbaşı Mahallesinde 38, 40 ve 42 numaralı hanelerin lağımlarının sokağa aktığı ve etrafa kötü koku yaydığı görülmüştür. Bu nedenle hane sahipleri çağrılarak çukur kazılması tembih edilmiş ve lağımların temizlenmesine başlanmıştır. Kızıl Minare civarındaki kapalı fırın içerisinde bulunan odaların fazla kalabalık olmadığı görülmüştür. Ancak temizlik açısından eksiklikleri görülerek ecza reçetesi verilmiştir. Piri Paşa'da, çarşı boyundaki eyerci dükkânı üzerinde bulunan odanın kalabalık olmadığı tespit edilmiştir. Buranın temizlik açısından eksiklikleri belirlenerek ecza reçetesi verilmiştir. Buradaki ekmek fırını üzerinde bulunan odalarda ise az sayıda adam bırakılarak diğerleri boş odalara taksim edilmiştir. Ayrıca odaların temizliği için ecza reçetesi verilmiştir. Aynı yerdeki helvacı dükkanının üzerinde bulunan odanın kalabalık olmadığı görülmüştür. Bununla birlikte pis olduğu görülen odanın asit fenikle badanası için reçete verilmiştir. Kalaycı dükkânı ile bitişiğindeki kuru kahveci dükkanları üzerinde bulunan odaların da kalabalık olmadığı görülmüştür. Bununla birlikte temizlik noktasından eksiklikleri tespit edilmiş ve asit fenikle badana yapılması istenilmiştir. Aynı mahalde bulunan sekiz bekar odasının çok kalabalık olduğu tespit edilmiştir. Her ne kadar temizlik açısından

sıkıntı görülmesi de odalarda 2-3 kişi bırakılmış ve geri kalanlar başka yerlere taksim edilmiştir. Buradaki ekmek fırınına ait odaların da sıkıntısız olduğu tespit edilmiş, sadece gezinti yerlerine asit fenik sürülmesi için reçete verilmiştir. İşkembeci dükkanının ise asit fenikle badana edilmesi istenilmiştir.¹⁵

8 Eylül'de yapılan teftişte Piri Paşa'da, çarşı boyunda bulunan ekmek fırını üzerindeki odaların kalabalık olmadığı görülmüştür. Ancak fırının temiz olmadığı da tespit edilmiş ve temizlenmesi için ecza reçetesi verilmiştir. Kasap dükkânına ait odaların iyi durumda olduğu görülmüştür. Ancak gezinti yerlerine asit fenik serptirilmesi için reçete verilmiştir. Tanaş'a ait 34 numaralı bârgîr (beygir, at) ahırının üstünde yer alan odada bir ailenin kaldığı tespit edilmiştir. Ahırdaki gübreden kaynaklanan kötü koku nedeniyle ailenin burada ikameti uygun görülmemiştir. Teftişte Kırkor'a ait ekmek fırınının üzerindeki odalarda kalan kişi sayısının fazla olduğu tespit edilmiştir. Her ne kadar temizlik noktasından bir sıkıntı görülmesi de odaların genişliği ölçüsünde adam bırakılarak fazlası başka yerlere gönderilmiştir. Ayrıca gezinti mahallerine asit fenik serptirilmesi için reçete verilmiştir. Börek fırınının üzerindeki odaların hem kalabalık hem de pis olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle odalarda ikişer kişi bırakılarak geri kalanı farklı yerlere gönderilmiştir. Odaların temizlenmesi için de reçete verilmiştir. Buradaki kasap dükkanının ise iyi durumda olduğu görülmüştür.¹⁵

9 Eylül 1885'te ise Balat'ta teftiş ve temizlik yapılmıştır. Değirmen arkasında, Hacı Yovakim'e ait salhane ile bitişiğindeki bekar odasının hem kalabalık hem de pis olduğu görülmüştür. Son derece dar olması nedeniyle oda kapatılmıştır. Aynı yerde bulunan Mehmet Bey'e ait salhane de kalabalık ve pis bulunmuştur. Bu nedenle salhanede sadece bir kişi bırakılmış ve geri kalanı başka bir yere gönderilmiştir. Salhanenin temizliği için ise ecza reçetesi verilmiştir. Bunların yanı sıra günlük olarak kesilecek koyunlardan başka hayvan ve taze deri bulundurulmaması konusunda ilgililere uyarıda bulunulmuştur. Teftiş sırasında keresteci dükkanının bahçesinde, küfeler içerisinde kokmuş hayvan kemiklerine rastlanılmıştır. Bunların sahibi bulunmuş ve kemikler kaldırılarak bahçe temizlettirilmiştir. Kirişhane denilen ahşap bir kulübede fiçılar içerisinde sucuk kılıfı imali için kullanılan ve oldukça pis kokan sığır bağırsakları bulunmuştur. Ayrıca ne için kullanılacağı bilinmeyen kokmuş etler de ele geçirilmiştir. Kötü koku nedeniyle kulübeye girmek oldukça zor olmuştur. Bağırsaklar ve kokmuş etler zaman kaybedilmeden fiçileriyle imha edilmiştir. Ayrıca kulübe yıktırılmıştır. Kasap Dimitri ve ortaklarına ait olan salhanenin ise çok pis olduğu görülmüş ve temizlenmesi için ecza reçetesi verilmiştir. Ayrıca salhanede bulunan deriler ve fazla koyunlar çıkarttırılmıştır.¹⁵

10 Eylül'deki teftiş de Balat'ta yapılmıştır. Balat'ta çarşı boyunda bulunan eyerci dükkânı üzerindeki odanın kalabalık ve pis olduğu görülmüştür. Bu nedenle odanın büyüklüğü ölçüsünde adam bırakılarak diğerleri başka bir yere gönderilmiştir. Ayrıca odanın temizliği için ecza reçetesi verilmiştir. Aynı yerde Salih Ağa'ya ait bârgîr ahırında çok miktarda gübre bulunması nedeniyle ahır temizlettirilmiş ve hayvanların aralarında ikişer arşın mesafe bırakılmıştır. Buradaki kahvehane üzerinde bulunan bekar odalarının kalabalık olmadığı ancak temizlik noktasından eksiklikleri bulunduğu görülmüş ve odaların temizliği için ecza reçetesi verilmiştir. Agop'a ait ekmek fırını üzerinde bulunan odalarda kalan kişi sayısının fazla olduğu tespit edilmiştir. Odalarda temizlik noktasından sorun görülmesi de odaların genişliği ölçüsünde adam bırakılmış ve diğerleri boş odalara taksim edilmişlerdir. Ayrıca gezinti mahallerine asit fenik dökülmesi için reçete verilmiştir. Aynı yerde bulunan Dimitri'ye ait bakkal dükkanının iyi durumda olduğu görülmüştür. Ayvansaray'da çarşı boyunda bulunan Ağa Bey'e ait kahvehanenin üzerindeki bekar odalarının kalabalık ve pis olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle her odada ikişer kişi bırakılmış ve diğerleri boş yerlere taksim edilmişlerdir. Ayrıca temizlik için gerekli reçete de verilmiştir. Nikola'nın ekmek fırınına ait odalar iyi durumda bulunmuştur. Ancak yerlere asit fenik serptirilmesi için reçete verilmiştir. Agop'un sahip olduğu birkaç dükkân ile bekar odasının kalabalık ve pis olduğu görülmüştür. Bu nedenle odaların genişliği ölçüsünde adam bırakılmış ve geri kalanı boş yerlere taksim edilerek temizlik için reçeteler verilmiştir. Arap İsmail'e ait hanenin odalarının ise kalabalık, pis, harap ve tehlikeli olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle odalar tahliye edilerek kapatılmıştır.¹⁵

11 Eylül'deki teftişte Balat'ta çarşı boyundaki İsmail Efendi'ye ait bekar odalarının kalabalık ve pis olduğu görülmüştür. Bu nedenle her odada ikişer kişi bırakılmış ve geri kalanı boş yerlere taksim edilmiştir. Odaların temizliği için de ecza reçetesi verilmiştir. Aynı yerde bulunan kepekçi dükkanının üstündeki bekar odalarının kalabalık olmadığı görülmüş ancak temizlenmesi için reçete verilmiştir. Dimitri'ye ait bakkal dükkânı ile Şükrü Ağa'ya ait kasap dükkanının kalabalık ve temizlik noktalarından iyi durumda olduğu tespit edilmiştir. Ancak Şükrü Ağa'nın dükkanının gezinti alanlarına asit fenik serpirtilmesi için reçete verilmiştir. Yine aynı yerde bulunan Dimitri'ye ait ekmek fırınının üzerindeki odalar kalabalık ve pis durumda bulunmuştur. Bu nedenle odaların genişliği ölçüsünde adam bırakılarak diğerleri boş yerlere taksim edilmiştir. Temizlik için de ecza reçetesi verilmiştir. Yani'ye ait sebzeçi dükkanının kalabalık ve temizlik noktalarından iyi durumda olduğu görülmüş ancak yerlere asit fenik serpirtilmesi için reçete verilmiştir. Ali Ağa'nın şekerçi dükkânı üzerindeki bekar odalarının pis ve kalabalık olması nedeniyle odaların genişliği ölçüsünde adam bırakılmıştır. Geri kalanlar ise boş mahallere taksim edilmişlerdir. Odaların temizlenmesi için de ecza reçetesi verilmiştir. Aynı yerde bulunan sütçü dükkânı ile bitişiğindeki birkaç kasap ve kadayıfçı dükkanının temizlik ve kalabalık açısından iyi durumda olduğu görülmüş sadece gezinti alanlarına asit fenik serpirtilmesi için reçete verilmiştir. Paçacı dükkânı üzerindeki bekar odaları iyi durumda bulunmuştur. Fakat odalar dar olduklarından tahliye edilerek kapatılmalarına karar verilmiştir.¹⁵

12 Eylül'de çıkılan teftişte Balat'ta, Aya İstrati (Strati) Caddesinde bulunan 85 numaralı kuru kahveci dükkânı üzerindeki odanın kalabalık olmadığı ancak pis olduğu tespit edilmiştir. Odanın temizlenmesi için ecza reçetesi verilmiştir. Aynı yerde bulunan Hasan ustaya ait 45 numaralı dükkânın üzerindeki odada da aynı durum görülmüş ve temizliği için reçete verilmiştir. Teftişte, Yorgi'nin ekmek fırınına ait odaların kalabalık olmadığı görülmüştür. Ancak odaların lağımının açık olduğu ve etrafa kötü koku yaydığı tespit edilmiştir. Bu nedenle lağımın üzeri kapatılmış ve temizlenmesi için reçete verilmiştir. 16 numarada bulunan Stefan'ın bakkal dükkanının da temiz olmadığı tespit edilmiş ve temizlenmesi için reçete verilmiştir. Yine aynı yerde bulunan Mevlüt Efendi'ye ait kömür dükkânı üzerindeki odanın kalabalık olmadığı görülmüştür. Ancak odanın temizlenmesi için reçete verilmiştir. Panayot'a ait meyhanenin ise tuvaletinin kötü durumda olduğu görülmüş ve temizlenmesi için reçete verilmiştir. 171 numarada yer alan Emin ustaya ait helvacı dükkanının üzerindeki bekar odalarının temizlik noktasından eksiklikleri görülerek reçete verilmiştir. Dimitri'ye ait ekmek fırınının üzerindeki bekar odalarının ise hem kalabalık hem de pis olduğu tespit edilmiştir. Odaların genişliği ölçüsünde adam bırakılarak fazla adamlar başka yerlere gönderilmiş ve temizlenmesi için ecza reçetesi verilmiştir. Tahta Minare Caddesinde, 196 numarada yer alan bekar odalarının da kalabalık ve pis olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle odaların genişliği ölçüsünde adam bırakılmış ve diğerleri başka yerlere gönderilmiştir. Ayrıca odaların temizlenmesi için ecza reçetesi verilmiştir.¹⁵

12 Eylül tarihli diğer bir rapora göre Kasımpaşa'daki Küçük Hamam ve Kepekçiler Sokağındaki hanların temizlenmesi mümkün değildir. İnsanların iskanının tıbben uygun olmadığı bu hanların tahliyesi için sahiplerinin onayı alınmıştır. Ayrıca bu hanlarda yaşayan elliden fazla kişinin çıkarılması için durum mahalli polis komiserliğine bildirilmiş ve yazılan rapor komiserlik tarafından Beyoğlu mutasarrıflığına gönderilmiştir. Konuya ilişkin cevabi yazıda söz konusu hanlarda yaşayanlarla, diğer bazı hanlarda yaşayan kadınların çıkarılması hususu polis komiserliğine bildirildiği halde bunların çıkarılmadığı ve bu durumun çeşitli sıkıntılara yol açabileceği belirtilmiştir. Ayrıca gereğinin yapılması hususunda mutasarrıflığa emir ve bilgi verilmesi de istenilmiştir.¹⁵

13 Eylül 1885 tarihli rapora göre Balat'ta Halicioğlu ve Arslan İskeleleri ile Fener Caddesinde yüzeyde ve önü tıkalı halde bulunan lağımalar çevreye pis koku yaymaktadır. Halicioğlu İskelesinde biriken çöplerin de bölgeye kötü kokular yaydığı tespit edilmiştir. Ayrıca bölgenin diğer sokaklarının da temiz olmadığı görülmüştür. Bu nedenle öteye beriye çöp döktürülmemesi, iskelelerdeki lağımaların temizlenerek üzerlerinin kapatılması ve

birikmiş çöplerin kaldırılması hususunda 2. Daire-i Belediye müdüriyetine emir verilmesi istenilmiştir. Aynı tarihli diğer bir raporda ise Karabaş Camii'nin tuvaletlerinin oldukça pis olduğu ve halk tarafından da yoğun bir şekilde kullanıldığı belirtilmektedir. Bu nedenle tuvaletlerin temizlenmesi ve asit fenikle badana ettirilmesi için durumun Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne bildirilmesine karar verilmiştir.¹⁵

14 Eylül 1885 tarihli rapora göre Balat'ta Halıcıoğlu iskelesinde bulunan Yako'ya ait mağazanın pis olduğu görülmüş ve temizletilmiştir. Tahta Minare Caddesinde, 107 numarada yer alan Vasil'in bakkal dükkanının temizlenmesi için ecza reçetesi verilmiştir. Aynı yerde bulunan Perasko'ya ait bakkal dükkanının odalarının pis olduğu tespit edilmiş ve temizlenmesi için reçete verilmiştir. Fener'de bulunan Yani'nin kasap dükkânı üzerindeki odanın da pis olduğu görülmüş ve temizlenmesi için reçete verilmiştir. 32 numarada bulunan Yonidi'nin kasap dükkanına ait odaların da pis olduğu görülerek temizlenmesi için ecza reçetesi verilmiştir. 24 numarada bulunan sütçü dükkanına ait odaların asit fenikle badanası için reçete verilmiştir. 13 numarada yer alan bakkal dükkânı üzerindeki odanın kalabalık olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle odanın büyüklüğü ölçüsünde adam bırakılarak diğerleri boş olan mahallere gönderilmiştir. 5 numaralı muhallebici dükkânı iyi durumda bulunmuştur. Ancak 6 numarada yer alan Koti'nin bakkal dükkânı üzerindeki odaların kalabalık ve pis olduğu görülmüştür. Bu nedenle odalarda ikişer kişi bırakılarak diğerleri farklı mahallere taksim olunmuş ve temizliği için ecza reçetesi verilmiştir. Aynı yerde bulunan ve midyecilikle uğraşan Koti'nin mutasarrıf olduğu 41 ve 43 numaralı iki hanenin içerisinden lağım aktığı görülmüştür. Oldukça harap olup, çevreye kötü kokular yayan evlerin temizlenmesi ve lağımalarının tamir edilmesi için evler tahliye edilerek kapatılmıştır.¹⁵

14 Eylül 1885 tarihli diğer bir rapora göre Petro kapısında bulunan Aşçı Yani'nin 284 numaradaki dükkânına ait odaların kalabalık olduğu görülmüştür. Temizlik açısından sıkıntı görülmese de odaların genişliği ölçüsünde adam bırakılarak diğerleri başka bir yere gönderilmiştir. Aya kapısında Vasil'in, 240 numarada bulunan bakkal dükkanının temiz olmadığı görülmüş ve temizlenmesi için reçete verilmiştir. Aynı yerde bulunan Kosti'nin simit fırını üzerindeki odaların kalabalık ve pis olduğu tespit edilmiştir. Fazla adamlar çıkarılarak odaların temizlenmesi için reçete verilmiştir. 179 numarada bulunan Yovan'ın aşçı dükkanına asit fenik serpirtilmesi için reçete verilmiştir. Babiâli kapısında 5 numarada bulunan kahvehane üzerindeki bekar odalarının kalabalık olmadığı görülmüştür. Ancak asit fenik ile badanası için reçete verilmiştir. 54 numarada yer alan Bedos'un bakkal dükkânı üzerindeki odaların kalabalık ve pis olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle odalarda genişliği ölçüsünde adam bırakılmış ve diğerleri başka yerlere gönderilmiştir. Odaların temizliği için de ecza reçetesi verilmiştir. Bu dükkânda iki fıçı sağlığa zararlı ve kötü kokulu tuzlu balığa rastlanılmıştır. Bunlar görevli memura teslim edilerek belediye dairesine gönderilmiştir. Konuya ilişkin 16 Eylül tarihli yazıda kokmuş tuzlu balıklar için usulüne uygun şekilde hareket edilerek gerekenin yapılması, bu gibi sağlığa zararlı şeylerin halka yedirilmemesi ve söz konusu dükkân ile benzerlerinin sağlığa uygun şekilde bulundurulması hususunda 2. Daire-i Belediyeye tebligatta bulunulduğu belirtilmektedir. Aynı yerde bulunan Tulumbacı koğuşunun da kalabalık ve pis olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle koğuşun büyüklüğü ölçüsünde adam bırakılmış ve temizliği için de reçete verilmiştir.¹⁵

25-28 Eylül 1885 Tarihleri Arasındaki Teftişler

Şehremaneti başmüfettişi ile tabip tarafından yapılan teftişler 25-28 Eylül tarihleri arasında da devam etmiştir. 25 Eylül'de yapılan teftişte Kantarcılar'da bulunan Agop'a ait kireçhanenin kalabalık olduğu görülmüştür. Bu nedenle kireçhanenin büyüklüğü ölçüsünde adam bırakılarak geri kalanı çıkarılmıştır. Aynı yerde bir viranede bulunan İranlılara ait ahırda fazla sayıda insan bulunduğu görülmüş ve bu duruma müdahale edilmiştir. Bu teftişte dikkati çeken başka bir yer ise sabunhane olmuştur. Sabunhanenin oldukça pis ve kalabalık olduğu görülmüştür. Bu durumdaki sabunhaneler halkın sağlığına zarar verebileceği için şehirde işlettilmesi uygun görülmemiş ve sabunhanelerin şehir dışına çıkarılmasına karar verilmiştir. Aynı yerde bulunan birkaç ahırda fazla sayıda hayvan bulunduğu da tespit edilmiştir. Fazla hayvanlar çıkarttırılarak

başka yerlere naklettirilmiştir. 72 numarada yer alan Yorgi'ye ait bakkal dükkanında insanların yatırıldığı tespit edilmiş ve uygun olmayan bu durum yasaklanmıştır. Hristo'ya ait ekmek fırını üzerindeki odanın kalabalık ve pis olduğu görülmüştür. Bu nedenle ikamet edenlerden bazıları çıkartılmış ve temizliği için de ecza reçetesi verilmiştir. 82 numarada yer alan Pandeli'ye ait bakkal dükkanının temizlenmesi için de reçete verilmiştir.¹⁶

26 Eylül'de Kantarcılardaki teftişe devam edilmiştir. İlk olarak 84 numarada bulunan Vasil'in sütçü dükkanında herhangi bir sıkıntı olmadığı görülmüştür. 95 numarada bulunan Salih Ağa'nın leblebici dükkanının ise pis ve kalabalık olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle fazla adamlar çıkartılarak temizlenmesi için reçete verilmiştir. 91 numarada yer alan Emin Usta'ya ait şekerçi dükkanının da temizlenmesi istenilmiştir. 98 numarada yer alan kantarcı dükkanında adam iskanı uygun olmadığından tahliye ettirilmiştir. Aynı yerde bulunan bütün kantarcı dükkanları ile aralarında yer alan diğer dükkanların tavan aralarında insanların ikamet ettiği tespit edilmiştir. Bunların tamamı çıkartılarak bundan sonra buralarda kimsenin yatırılmaması kethüdaları marifetiyle ilan ve tembih edilmiştir. Hatap Kapısında bulunan Mehmet Ağa'ya ait ekmek fırını üzerindeki odanın asit fenikle badanası için reçete verilmiştir. 54 numaralı dükkânda işkembe temizlendiği görülmüştür. Zeminin altında bulunan ve hava tahliyesi için menfez ya da penceresi bulunmayan bu yer kapatılmıştır. Hemen yanında bulunan 56, 60, 62 ve 64 numaralı salhanelerin mecralarının ana lağıma karışarak Limon İskeleyi civarında denize ulaştıkları yerde kötü kokuya neden oldukları görülmüştür. 56 numarada yer alan dükkân menfez ve penceresi olmadığından kapatılmıştır. Diğer üç dükkânda ise menfez ve pencerelerinin bulunduğu, içeride daima hava akımının olduğu, tulumbarının çalıştığı, iç kısımlarının mermer döşeli olduğu ve temizlik için gerekli malzemelerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca lağımın mecrası değiştirilmiş ve genişletilmiştir.¹⁶

27 Eylül'de çıkılan teftişte Hatap Kapısı yakınında 58 numarada bulunan bekar odaları teftiş edilmiş ve odaların temizlenmesi için reçete verilmiştir. Aynı yerde bulunan 41 numaralı câmeşuy (çamaşır yıkayan, çamaşırcı) dükkanının da temizlenmesi için ecza reçetesi verilmiştir. 13, 15, 21, 27 ve 31 numaralı Yani Ligor ve Mihail'in sahip oldukları deri mağazalarının pis ve kötü kokulu oldukları tespit edilmiştir. Bunların üstünde ve bitişiğinde bulunan han odalarının kurtlandığı ve buralarda kalanların yatamadıkları da tespit edilmiştir. Belediye dairesi mağaza sahiplerine iki ay ulaşmaya çalışmış ancak kendileri belediye yetkililerini gördüklerinde mağazalarını kapayarak firar etmişlerdir. Bu nedenle mağazalar imam ve diğer görevlilerin nezaretinde çilingir vasıtasıyla açtırılmıştır. Bunun üzerine mağaza sahipleri ortaya çıkmışlardır. Mağazalardaki deriler kale haricindeki deri mağazalarına gönderilerek mağazalar tahliye edilmiş ve temizletilmiştir. Bu durum bölge sakinleri tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.¹⁶

28 Eylül'de de kontrole çıkılmış ve ilk olarak Kantarcılar'da 65 numaralı bakkal dükkânı üzerindeki oda teftiş edilmiştir. Fazla kalabalık olmayan odanın temizlenmesi için reçete verilmiştir. Aynı yerde bulunan kömürcü mağazası üzerindeki bekar odalarının pis ve kalabalık olduğu görülmüştür. Bu nedenle odalardaki fazla adamlar çıkartılarak odaların temizlenmesi için reçete verilmiştir. Ohannes'in kahvehanesi üzerinde yer alan bekar odalarının iyi durumda olduğu görülmüştür. Kızılkcı (?) Hanındaki odaların çok kalabalık olmadığı görülmüş ancak temizlenmesi için reçete verilmiştir. Aynı yerde bulunan 39 odalı Demirtaş Hanı iyi durumda bulunmasına rağmen tuvaletinin temizlenmesi ve gezinti alanlarına asit fenik serptirilmesi için reçete verilmiştir. 106 numarada yer alan ekmek fırınının ise temizlenmesi istenilmiştir.¹⁶

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde gerçek anlamda bir kamu sağlığı anlayışının ortaya çıkması Tanzimat Döneminde olmuştur. Tanzimat'la birlikte birçok alanda olduğu gibi belediyeçilik alanında da modernleşme yoluna gidilmiştir. Avrupa'daki örneklerine benzer kent hizmetleri gündeme gelmiş ve bazı reformlar yapılmıştır. Bu süreçte İstanbul'da görülen kolera salgınları da sokak ve çevre temizliğine dikkati arttırmıştır. İstanbul'da belediye teşkilatının kurulması Kırım Savaşı yıllarında gerçekleşmiştir. Savaş nedeniyle birçok yabancı asker,

gazeteci, diplomat ve sağlık görevlisi İstanbul'a gelmiştir. Avrupa'nın büyük şehirlerinden İstanbul'a gelmiş olan yabancılar, şehrin haraplığı ve bakımsızlığı karşısında şaşkınlıklarını gizleyememişlerdir. Neticede şehir yönetimini yürütecek ve şehri modernleştirecek bir teşkilata ihtiyaç duyulmuş ve 16 Ağustos 1854'te resmi bir tebliğ ile Şehremaneti kurulmuştur.

İstanbul'un temizliği ve kamu sağlığının korunması noktasındaki sorumluluğunu belirttiğimiz Şehremaneti, 1885 yılı Eylül ayı içerisinde görevlendirdiği baş müfettiş ve tabip marifetiyle bir dizi teftiş gerçekleştirmiştir. Bu teftişlere ait raporlar İstanbul'da bir salgın hastalığa neden olabilecek dolayısıyla da kamu sağlığını tehdit edebilecek nitelikteki durumları ve alınan önlemleri göstermesi bakımından önemlidir. Hasköy, Piri Paşa, Balat, Kasım Paşa ve Kantarcılar çevresinde yoğunlaşan teftişlerde gerek çeşitli iş kollarındaki dükkanlar gerekse de bekar odaları teftiş edilmiştir. Özellikle yiyecek-içecek üreten ve satan mekanlar ile insanların toplu olarak bir arada bulundukları yerlerin teftişine önem verildiği görülmektedir. Teftişlerde mekânın genişliğiyle barınan veya çalışan kişi sayısına ve mekânın temizliğine dikkat edildiği görülmektedir. Pis bulunan mekanların temizlenmesi için gerekli ecza reçetesi ilgililer tarafından verilmiştir. Çok pis ve sağlıksız olduğu tespit edilen yerler hakkında ise yıkım kararı verilmiştir. Ayrıca etrafa kötü kokular yayan lağımaların üstünün kapatılması ve çöplerin ortadan kaldırılması için de tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Bazı konularda ilgili belediye dairelerine ve polis merkezlerine de bilgilendirme yapılmıştır. Alınan önlemler Şehremanetinin kamu sağlığını dikkate aldığını ve elinden geldiğince çözüm üretmeye çalıştığını göstermektedir.

Bilgi

Yazar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynaklar

- Yaşayanlar İ. Bir Hastalık Olarak Kolera ve Tarihte Kolera Pandemileri. Bitmeyen Hikâye: Küresel Salgın Çağında Tarihe Yeniden Bakmak (Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı Pratikleri), Yaşayanlar İ. editör, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2022: 59-70.
- Tapia A. A. D. Osmanlı İmparatorluğu'nda Kamu Sağlığı Anlayışına Doğru (16.-18. Yüzyıl), Tıbbî Hatalar, Şarlatanlık ve Devlet Denetimi. Toplumsal Tarih Eylül 2013;237: 22-27.
- Şimşek K. Osmanlı Devri Denizli'de Salgın Hastalıklar. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2020;38:163-176.
- Ortaylı İ. Belediye, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 5, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992: 398-402.
- Mazak M., Güldal F. Osmanlı'dan Günümüze Temizlik Tarihi, Tanzifat-ı İstanbul, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011.
- Yıldırım N. İstanbul'un Sağlık Tarihi, Sağlık Teşkilatı-Salgınlar Bulaşıcı Hastalıklar ve Mücadele Koruyucu Sağlık Kurumları-Hastaneler-Tıp Eğitimi, İstanbul: 2010.
- Argunhan B. İstanbul Şehremaneti (1855-1858), Kırıkkale Hukuk Mecmuası 2022;2(1):149-180.
- Yıldırım N. Osmanlı Devleti'nde Gıda Kontrolüne Bakış, Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi Aralık, Ocak, Şubat 2011-2012;21: 68-73.
- Ortaylı İ. Türk Belediyesinin Denetim Yetkisinin Tarihi Gelişimi ve Günümüzdeki Durumu. Amme İdaresi Dergisi 1973;6(4):14-24.
- Düstur. Birinci Tertip, C. 5, Ankara: Başvekalet Matbaası; 1937.
- Billur D. İstanbul'da Bulaşıcı Hastalık Tarihinden Kesitler: Şahsiyetler, İmgeler ve Mekanlar Üzerinden Bir İnceleme. MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi 2020, 2 (22): 218-237.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Yıldız Arşivi Resmi Maruzat (Y...A...RES.) 28/39, 1 Nisan 1885.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Maarif Nezareti Tedrisat-ı İbtidaiyye Kalem (MF. İBT.) 19/51, 9 Ağustos 1885.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Yıldız Arşivi Şehremaneti Maruzatı (Y..PRK. ŞH.) 2/26, 8 Eylül 1885.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Yıldız Arşivi Mütenevvi Maruzat (Y..MTV.) 18/109, 16 Eylül 1885.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Yıldız Arşivi Şehremaneti Maruzatı (Y..PRK. ŞH.) 2/29, 30 Eylül 1885.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Sadaret, Mühimme Kalem Evrakı (A.MKT.MHM.) 234/19, 5 Eylül 1861.

18. Özgür H. Tanzimat'tan Cumhuriyete Temizlik ve Halk Sağlığı Hizmetleri, Osmanlı, C. 5, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999: 116-128.
19. Gültekin E., Doğan G. Osmanlı Dönemi Belediye Tabipliği Uygulamasına Karamürsel Örneğinde Bir Bakış. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi 2018;8(3):218-223.
20. Düstur. Birinci Tertip, C. 2, Matbaa-ı Âmire; 1289.
21. Düstur. Birinci Tertip, C. 4, İstanbul: Mahmud Bey Matbaası; 1299.